

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۳۹۳ - ۲۰۱۱

دانشگاه گیلان
دانشکده علوم انسانی واجتماعی
گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری

رساله

برای دریافت درجه دکتری تخصصی (Ph.D) جغرافیا و برنامه ریزی شهری

عنوان:

بررسی و تحلیل نقش شهرهای جدید در انتظام فضایی منطقه

(نمونه موردی: منطقه بزرگ شهری تبریز)

استاد راهنما:

دکتر کریم حسین زاده دلیر

استاد مشاور:

دکتر محمدرضا نورمحمدی و دکتر ملکه عزیزپور

لوحه اطلاعات بزرگ علمی بزرگ
تعمیر شده بزرگ

۱۳۸۸/۱۲/۲۶

پژوهشگر: سید مجید سیدفاطمی

شماره ۸۸

۱۳۳۹۳۸

پاس و ستایش آفریدگاری را سزااست که جان لطیفه صنع اوست، پروردگاری توانا که کالبد خاکی آدم را به دم «نخست فیه

من روحی» حیات بخشیده و در پایگاه ارجمند «قصو الہ المساجدین» بر همه آفریدگان برتری داد و ابواب دانش و معرفت را به

توانایی بیکران خویش به روی آدمی ناتوان به حکم آیه مبارکه «علم الانسان ما لم یعلم» کشود و به رتبت «علم آدم الالاء کلما»

سرافرازی بخشید و به عنایت ازلی «کرمنابی آدم و علما هم فی التبر و البحر» مخصوص گردانید و مقام «علم بالعلم» را بدو

تفویض و در بوستان خاطر او بذر محبت و صفا افشاند تا به سرافرازی، شایسته تشریف «یحجر و یحجر» آمد و نهایتا بوسیله هدایت

نور عرفان به احراز «رضوان من ا... اکبر» توانا ساخت.

تقدیم به پدر و مادر عزیزم

که هر چه دارم از دعای خیر آنهاست

و تقدیم به خانواده گرامیم

تقدیر و تشکر

از حضرت امام رضا روایت است: (میزان الحکمه، ج ۵، ص ۱۵۳)

«مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمُنْعِمَ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ»

«هر کس مخلوقهای نعمت‌دهنده را سپاس نگوید، خدا را سپاس نگفته است»

قطعا هیچ تحقیق و پژوهشی بدون همکاری و همفکری دیگران ممکن نیست و اصولا تحقیق یک کار گروهی و نیازمند هم اندیشی است تا با هم افزایش دانش متخصصین، حرکت در مرزهای دانش یا قدمی هر چند کوچک فراتر از آن تجربه گردد. در پژوهش حاضر اساتید و کارشناسان زیادی در حوزه توسعه و برنامه ریزی همکاری کردند که لازم است از همه آنان صمیمانه تقدیر و تشکر گردد.

از آقای دکتر کریم حسین زاده دلیر به جهت تقبل زحمت اصلی راهبری رساله، همفکری صمیمانه در انتخاب موضوع مناسب و راهنماییهای ارزنده و راهگشا در طول تحقیق صمیمانه سپاسگزاری می‌کنم.

از آقای دکتر محمدرضا پورمحمدی به عنوان استاد مشاور به جهت حمایت‌های فکری ارزنده در راستای تحقق چارچوب رساله و فراهم آوردن فرصت هم اندیشی و همفکری جهت حل مسائل مربوط به رساله صمیمانه سپاسگزارم. همچنین از سرکار خانم دکتر ملکه عزیزپور به لحاظ همفکری صمیمانه سپاسگزارم.

نام خانوادگی: سید فاطمی

نام: سید مجید

عنوان پایان نامه: بررسی و تحلیل نقش شهرهای جدید در انتظام فضایی منطقه

استاد راهنما: دکتر کریم حسین زاده دلیر

اساتید مشاور: دکتر محمدرضا پورمحمدی - دکتر ملکه عزیز پور

مقطع تحصیلی: دکتری

دانشگاه: دانشگاه تبریز

رشته: جغرافیا و برنامه ریزی شهری

دانشکده: علوم انسانی و اجتماعی

تعداد صفحه: ۱۸۳

تاریخ فارغ التحصیلی: اسفند ۸۸

کلید واژه: انتظام فضایی، بسط متمرکز، شهرهای جدید، منطقه شهری تبریز، سهند

چکیده

تمرکز فضایی جمعیت و عملکردها در یک یا چند نقطه کلان شهری، باعث از بین رفتن تعادل فضایی و پخش نامناسب جمعیت در فضای سرزمینی شده است. پیامدهای اقتصادی- اجتماعی و اکولوژیکی ناشی از این تمرکز، ترکیبی نظری به منظور پذیرش سیاست تمرکززدایی فضایی و برنامه ریزی شهرهای جدید را در کشورهای مختلف دنیا بوجود آورد. مبنای نظری ساخت و ایجاد شهرهای جدید دست یابی به نوعی اصلاح اجتماعی و عدالت اقتصادی از طریق بازساخت فضایی بوده است که با استفاده از پخش جمعیت و فعالیتها در خارج از محدوده قانونی و در فاصله ای مناسب از کلانشهر اصلی انجام شده است. ایجاد شهرهای جدید در ایران در واقع یکی از راهبردهای مهم توسعه شهری بوده است که وزارت مسکن و شهرسازی در دهه ۶۰ به منظور ایجاد تعادل فضایی - مکانی شبکه شهری، جمعیت و اشتغال به کار گرفته است.

این تحقیق به دنبال بررسی و تحلیل نقش شهرهای جدید در انتظام فضایی کلان شهر تبریز است. در فرایند انجام تحقیق، تئوریهای مختلفی مورد بررسی قرار گرفتند که در نهایت با توجه به فرضیات تحقیق، تئوری توسعه منطقه ای هیلهورست به عنوان مبنای تئوریک انتخاب شد. این تئوری متضمن دو استراتژی کلان بسط و انسجام فضایی و راهبردهای تمرکز و پراکندگی است. ایجاد شهرهای جدید در منطقه شهری تبریز منطبق با استراتژی بسط متمرکز است که در این چارچوب، شهر جدید سهند در فاصله ۲۴ کیلومتری جنوب غربی تبریز و در مسیر راه اصلی تبریز - آذرشهر به منظور پالایش فضایی و جذب سرریز جمعیتی کلان شهر تبریز، و نیز با اهداف فرعی تثبیت قیمت زمین، فائق آمدن بر مشکل مسکن، دستیابی به مسکن ارزان قیمت در سال ۱۳۷۰، برای اسکان جمعیتی در حدود ۹۰۰۰۰ نفر، در زمینی به مساحت ۳۱۴۸ هکتار با تراکم ناخالص ۲۹ نفر در هر هکتار تأسیس شد. طرح جامع شهر جدید سهند، در سال ۱۳۷۸ به تصویب شورای عالی معماری و شهرسازی رسیده است. این شهر در سال ۱۳۸۱ فقط ۵۶۰۲ نفر جمعیت ساکن داشته است و در سال ۱۳۸۵ این تعداد به ۱۳۶۱۰ رسیده است. یافته های تحقیق حاکی از عدم کارایی این سیاست در منطقه بزرگ شهری تبریز است و خروجی مدل های آنروپی و کشش پذیری جمعیت، تغییرات قابل توجهی را در قبل و بعد از احداث شهر جدید سهند نشان نمی دهد.

کلید-واژه: انتظام فضایی، بسط متمرکز، شهرهای جدید، منطقه شهری تبریز، سهند

فصل اول (تبیین چارچوب موضوع)	۱
۱- تبیین چارچوب موضوع	۲
۱-۱- مقدمه	۲
۱-۲- طرح مسأله	۴
۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق	۷
۱-۴- اهداف تحقیق	۸
۱-۵- فرضیات تحقیق	۸
فصل دوم (چارچوب نظری و ادبیات موضوع)	۹
۲- چارچوب نظری و ادبیات موضوع	۱۰
۱-۲- مبانی نظری انتظام فضایی	۱۰
۱-۱-۲- نظریه قطب رشد	۱۰
۱-۲-۲- نظریه زیست منطقه و توسعه پایدار	۱۳
۱-۲-۳- نظام سلسله مراتب سکونتگاهی	۱۶
۱-۲-۴- نظریه مکان مرکزی	۱۷
۱-۲-۵- نظریه مرکز- پیرامون	۲۰
۱-۲-۶- نظریه دوگانگی منطقه‌ای میردال	۲۲
۱-۲-۷- نظریه توسعه منطقه‌ای هیلهورست	۲۳
۱-۲-۸- نظریه راندینلی	۲۷
۱-۲-۹- رشد منطقه‌ای - واگرایی یا همگرایی	۲۸
۱-۲-۱۰- نظریه شهرهای جدید	۳۰
۱-۲-۱۰-۱- مراحل توسعه باغشهرها	۳۳
۱-۲-۱۰-۲- گونه‌شناسی و طبقه‌بندی شهرهای جدید	۳۴
۱-۲-۱۰-۲-۱- گونه‌بندی عملکردی شهرهای جدید	۳۵

- ۳۷..... ۱-۲-۱۰-۲-۲-گونه‌بندی شهرهای جدید از لحاظ ایجاد عملکرد خاص
- ۴۳..... ۲-۲-ادبیات موضوع.....
- ۴۳..... ۱-۲-۲-انگلستان.....
- ۴۶..... ۲-۲-۲-فرانسه.....
- ۴۷..... ۳-۲-۲-مصر.....
- ۴۷..... ۴-۲-۲-کره جنوبی.....
- ۴۸..... ۵-۲-۲-شوروی سابق.....
- ۵۴..... ۶-۲-۲-ایران.....
- ۵۶..... ۷-۲-۲-جمع بندی و نتیجه‌گیری.....
- ۵۹..... فصل سوم (روش‌شناسی تحقیق).....
- ۶۰..... ۳-روش‌شناسی تحقیق.....
- ۶۰..... ۱-۳-مقدمه.....
- ۶۱..... ۲-۳-مدلهای تحلیلی توزیع نظامهای شهری.....
- ۶۱..... ۱-۲-۳-توزیع پارتو و لگاریتم طبیعی.....
- ۶۳..... ۲-۲-۳-قانون رتبه - اندازه.....
- ۶۴..... ۳-۲-۳-مدل تعدیلیافته رتبه - اندازه:.....
- ۶۵..... ۴-۲-۳-مدل سایمون.....
- ۶۷..... ۵-۲-۳-الگوی نخست شهری.....
- ۷۰..... ۶-۲-۳-منحنی لورنز و ضریب جینی.....
- ۷۱..... ۳-۳-مدلهای تحلیلی مبتنی بر سلسله مراتب.....
- ۷۴..... ۴-۳-مدل آنتروپی (شاخص بی نظمی).....
- ۷۵..... ۵-۳-مدل کشش پذیری.....
- ۷۶..... ۶-۳-جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....

فصل چهارم (تحلیل انتظام فضایی در نظام شهری منطقه با تأکید بر نقش شهر جدید سهند).....	۸۰
۴- تحلیل انتظام فضایی در نظام شهری منطقه با تأکید بر نقش شهر جدید سهند.....	۸۱
۴-۱- مبانی شکل‌گیری شهرهای جدید.....	۸۱
۴-۲- ویژگی‌های شبکه شهری.....	۸۴
۴-۲-۱- رشد شهرنشینی.....	۸۴
۴-۲-۲- ظهور کلانشهرها.....	۹۱
۴-۲-۳- شهرهای استان آذربایجان شرقی.....	۹۳
۴-۲-۴- تحلیل گرایش به تمرکز شهری.....	۹۸
۴-۲-۵- شاخص شتاب شهرنشینی.....	۱۰۳
۴-۲-۶- تحلیل نقش منطقه‌ای کلانشهر تبریز.....	۱۰۳
۴-۳- نظام سلسله مراتب شهرهای استان آذربایجان شرقی.....	۱۰۷
۴-۳-۱- طبقات جمعیتی شهرها.....	۱۰۸
۴-۳-۲- رتبه - اندازه در شهرهای استان آذربایجان شرقی.....	۱۱۲
۴-۴- تحلیل وضعیت شهرهای جدید در ایران.....	۱۱۹
۴-۴-۱- مقدمه.....	۱۱۹
۴-۴-۲- فعالیت‌های انجام شده در احداث شهرهای جدید در ایران.....	۱۲۰
۴-۴-۳- فعالیت‌های انجام شده در احداث شهرهای جدید در ایران.....	۱۲۱
۴-۴-۴- آماده سازی زمین در شهرهای جدید.....	۱۲۴
۴-۵- تحلیل نقش شهر جدید سهند در انتظام فضایی.....	۱۲۵
۴-۵-۱- تحلیل نقش شهر جدید سهند در انتظام فضایی منطقه شهری تبریز.....	۱۲۵
۴-۵-۲- تحلیل نقش شهر جدید سهند در انتظام فضایی شهرهای استان آذربایجان شرقی.....	۱۳۶
۴-۶- جمع بندی و نتیجه گیری.....	۱۴۹

فصل پنجم (آزمون فرضیات، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری)	۱۵۲
۵- آزمون فرضیات، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۱۵۳
۱-۵- آزمون فرضیه اول	۱۵۴
۲-۵- آزمون فرضیه دوم	۱۶۰
۳-۵- آزمون فرضیه سوم	۱۶۳
۴-۵- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۱۷۱
منابع و ماخذ	۱۸۰

- جدول (۱-۲): آزمون نظریه مکانهای مرکزی با وضعیت شمالغرب کشور..... ۱۹
- جدول (۳-۲): چگونگی وضعیت شهرهای جدید کشورهای سرمایه‌داری از نظر اهداف، راهبرد، الگو، نقش و ارزیابی ۵۰
- جدول (۳-۲): چگونگی وضعیت شهرهای جدید کشورهای سوسیالیستی از نظر اهداف، راهبرد، الگو، نقش و ارزیابی ۵۱
- جدول (۴-۲): چگونگی وضعیت شهرهای جدید جهان سوم از نظر اهداف، راهبرد، الگو، نقش و ارزیابی... ۵۲
- جدول (۵-۲): جمعیت اسکان یافته تا پایان شش ماهه اول سال ۱۳۸۷ در شهرهای جدید کشور ۵۵
- جدول (۱-۳): نحوه ارزیابی وضعیت برتری شهری بر اساس شاخص ۴ شهر..... ۷۰
- جدول (۱-۴): تعداد جمعیت و متوسط رشد سالانه جمعیت کشور به تفکیک سال ۸۵
- جدول (۲-۴): جمعیت و تعداد شهرهای کشور در سرشماری‌های عمومی ۸۵-۳۵ ..... ۸۵
- جدول (۳-۴): تحولات جمعیت کشور و استان در طول دهه‌های گذشته (هزار نفر) ۸۸
- جدول (۴-۴): نسبت جمعیت استان آذربایجان شرقی از کشور در طول دهه‌های گذشته (درصد) ۸۹
- جدول (۵-۴): تعداد و درصد جمعیت شهرهای بزرگ کشور ۹۱
- جدول (۶-۴): درصد جمعیت شهرهای بزرگ از کل جمعیت شهری استان ۹۲
- جدول (۷-۴) تقسیمات کشوری و اداری استان در پایان سال ۱۳۸۵ ..... ۹۴
- جدول (۸-۴): روند تحولات جمعیت شهری و تعداد شهرهای استان در نیم قرن گذشته ۹۵
- جدول (۹-۴): تغییرات جمعیتی شهرهای استان آذربایجان شرقی مابین سالهای ۱۳۵۵-۱۳۸۵ (بازسازی شده) ۹۷
- جدول (۱۰-۴): تغییرات جمعیتی شهرهای استان آذربایجان شرقی مابین سالهای ۱۳۵۵-۱۳۸۵ (بازسازی شده) ۹۸
- جدول (۱۱-۴): طبقه‌بندی اندازه شهرها در استان آذربایجان شرقی در سالهای ۱۳۸۵-۱۳۳۵ ..... ۱۰۰
- جدول (۱۲-۴): مقایسه شتاب شهرنشینی در استان و کشور بر پایه شاخص الدرچ ۱۰۳

- جدول (۴-۱۳): شاخص نخست شهری در شبکه شهری منطقه آذربایجان در سال‌های ۳۵-۱۳۸۵
 ۱۰۴.....
- جدول (۴-۱۴): تحولات جمعیتی مراکز استان‌های همجوار در نیم قرن گذشته ۱۰۶
- جدول (۴-۱۵): نقطه جدایی تبریز از سایر مراکز بزرگ شهری استان‌های همجوار در نیم قرن گذشته..... ۱۰۷
- جدول (۴-۱۶): تغییرات درصد نفوذ کلانشهر تبریز در نیم قرن گذشته بر مراکز شهری استان‌های همجوار ۱۰۷
- جدول (۴-۱۷): شهرهای اضافه شده به نظام شهری استان آذربایجان شرقی از سال ۷۵-۸۵.. ۱۰۸
- جدول (۴-۱۸): سلسله مراتب طبقات جمعیتی مراکز شهری استان آذربایجان شرقی در سال ۷۵
 ۱۰۹.....
- جدول (۴-۱۹): سلسله مراتب طبقات جمعیتی مراکز شهری استان آذربایجان شرقی در سال ۸۵
 ۱۱۰.....
- جدول (۴-۲۰): تحولات طبقات جمعیتی شهرهای استان در فاصله سرشماریهای ۷۵-۸۵..... ۱۱۰
- جدول (۴-۲۱): شماره تغییرات رتبه - اندازه جمعیتی شهرهای استان در فاصله سالهای ۱۳۷۵-۱۳۸۵... ۱۱۴
- جدول (۴-۲۲): جمعیت اسکان یافته تا پایان شش ماهه اول سال ۱۳۸۷ در شهرهای جدید کشور
 ۱۲۰.....
- جدول (۴-۲۳): فعالیت‌های انجام شده در زمینه ساخت و ساز واحدهای مسکونی در شهرهای جدید به تفکیک سازندگان تا پایان شش ماهه اول سال ۱۳۸۷..... ۱۲۲
- جدول (۴-۲۴): فعالیت‌های انجام شده در زمینه ساخت و ساز واحدهای غیرمسکونی در شهرهای جدید تا پایان شش ماهه اول سال ۱۳۸۷..... ۱۲۳
- جدول (۴-۲۵): آماده سازی زمین از ابتدا تا پایان شش ماهه اول سال ۱۳۸۷..... ۱۲۴
- جدول (۴-۲۶) آنتروپی شهرهای منطقه بزرگ شهری تبریز در سال ۱۳۳۵..... ۱۲۶
- جدول (۴-۲۷) آنتروپی شهرهای منطقه بزرگ شهری تبریز در سال ۱۳۴۵..... ۱۲۷
- جدول (۴-۲۸) آنتروپی شهرهای منطقه بزرگ شهری تبریز در سال ۱۳۵۵..... ۱۲۸
- جدول (۴-۲۹) آنتروپی شهرهای منطقه بزرگ شهری تبریز در سال ۱۳۶۵..... ۱۲۹

- جدول (۴-۳۰) آنتروپی شهرهای منطقه بزرگ شهری تبریز در سال ۱۳۷۵ ..... ۱۳۰
- جدول (۴-۳۱) آنتروپی شهرهای منطقه بزرگ شهری تبریز در سال ۱۳۸۵ بدون شهر جدید سهند
..... ۱۳۱
- جدول (۴-۳۲) آنتروپی شهرهای منطقه بزرگ شهری تبریز در سال ۱۳۸۵ با شهر جدید سهند
..... ۱۳۲
- جدول (۴-۳۳) درجه آنتروپی شهرهای استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۳۵ ..... ۱۳۸
- جدول (۴-۳۴): درجه آنتروپی شهرهای استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۴۵ ..... ۱۳۹
- جدول (۴-۳۵): درجه آنتروپی شهرهای استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۵۵ ..... ۱۴۰
- جدول (۴-۳۶) درجه آنتروپی شهرهای استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۶۵ ..... ۱۴۱
- جدول (۴-۳۷) درجه آنتروپی شهرهای استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۷۵ ..... ۱۴۲
- جدول (۴-۳۸): درجه آنتروپی شهرهای استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۸۵ بدون شهر جدید سهند. ۱۴۳
- جدول (۴-۳۹): درجه آنتروپی شهرهای استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۸۵ با شهر جدید
سهند ۱۴۵
- جدول (۵-۱): طبقه‌بندی اندازه شهرها در استان آذربایجان شرقی در سالهای ۱۳۳۵-۱۳۸۵ .. ۱۵۶
- جدول (۵-۲): سلسله مراتب طبقات جمعیتی مراکز شهری استان آذربایجان شرقی در سال ۸۵
..... ۱۵۶
- جدول (۵-۳): تحلیل رتبه - اندازه شهرهای استان در سالهای ۷۵ و ۸۵ و مقایسه رتبه آنها .. ۱۵۷
- جدول (۵-۳): تحلیل رتبه - اندازه شهرهای استان در سالهای ۷۵ و ۸۵ و مقایسه رتبه آنها .. ۱۵۹
- جدول (۵-۴): پیش بینی جمعیت سال ۸۸ شهرهای منطقه شهری تبریز و درجه آنتروپی نظام شهری
..... ۱۶۴
- جدول (۵-۵): جمعیت پیش بینی سهند برای سال ۸۸ و درجه آنتروپی نظام شهری در صورت
تحقق ۱۶۵
- جدول (۵-۶): آنتروپی نظام شهری استان آذربایجان شرقی با لحاظ جمعیت برنامه ریزی شده برای سهند ۱۶۶

جدول (۷-۵): آنتروپی نظام شهری استان آذربایجان شرقی با لحاظ جمعیت تحقق یافته سهند تا

سال ۱۳۸۸ ..... ۱۶۸

جدول (۸-۵): آنتروپی نظام شهری استان آذربایجان شرقی با لحاظ جمعیت تحقق یافته و

برنامه‌ریزی شده سهند تا سال ۱۳۸۸ ..... ۱۷۰

- نمودار (۱-۳): نمودار مدلهای رتبه - اندازه، نخست شهری و حد واسط ۶۷
- نمودار (۲-۳): ترسیم منحنی لورنز پراکنش جمعیت در سطح کانونها و سکونتگاهها ۷۱
- نمودار (۳-۳): فرآیند کلی تحقیق ۷۹
- نمودار (۱-۴): روند تغییر سهم استان از جمعیت کل کشور طی سالهای ۴۵ تا ۸۵ ..... ۸۹
- نمودار (۲-۴): روند تغییر سهم جمعیت شهری و روستایی استان آذربایجان شرقی از جمعیت شهری و روستایی کل کشور طی سالهای ۴۵ تا ۸۵ ..... ۸۹
- نمودار (۳-۴): روند تغییر درصد جمعیت شهرنشین و روستانشین استان آذربایجان شرقی طی سالهای ۴۵ تا ۸۵ ..... ۹۰
- نمودار (۴-۴): مقایسه روند تغییر نرخ شهرنشینی در استان آذربایجان شرقی و کشور طی سالهای ۴۵ تا ۸۵ ..... ۹۰
- نمودار (۵-۴): روند تحولات تعداد شهرهای استان در نیم قرن گذشته ۹۵
- نمودار (۶-۴): روند تحولات جمعیت شهری استان در نیم قرن گذشته ۹۵
- نمودار (۷-۴): سهم هریک از طبقات جمعیتی از جمعیت کل استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۷۵ ..... ۱۰۱
- نمودار (۸-۴): سهم هریک از طبقات جمعیتی از جمعیت کل استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۸۵ ..... ۱۰۱
- نمودار (۹-۴): تغییرات شاخص نخست شهری در منطقه آذربایجان در سالهای ۱۳۳۵-۱۳۸۵ ..... ۱۰۵
- نمودار (۱۰-۴): روند تغییرات درجه آنتروپی شهرهای منطقه شهرب تبریز از سال ۱۳۳۵-۱۳۸۵ ..... ۱۳۳
- نمودار (۱۱-۴): ضریب آنتروپی نظام شهری استان آذربایجان شرقی بدون شهر جدید سهند .. ۱۴۷
- نمودار (۱۲-۴): ضریب آنتروپی نظام شهری استان آذربایجان شرقی با شهر جدید سهند ۱۴۷
- نمودار (۱-۵): هماهنگی و تطابق شهر جدید سهند یا مبانی نظریه انتظام فضایی (اثبات فرضیه دوم) ۱۶۲

نمودار (۲-۵): مقایسه ضریب آنتروپی نظام شهری با لحاظ جمعیت پیش بینی شده و برنامه‌ریزی

شده سهند در سال ۸۸.....۱۶۵

نمودار (۲-۵): آنتروپی نظام شهری استان آذربایجان شرقی با لحاظ جمعیت تحقق یافته و برنامه‌ریزی شده

سهند تا سال ۱۳۸۸..... ۱۷۰

- شکل ۱-۲: نظام سکونتگاهی بدون سلسله مراتب ۲۰
- شکل ۲-۲: صنعتی شدن و آغاز تمرکز ۲۱
- شکل ۳-۲: بلوغ صنعتی و افزایش شعور سیاسی ۲۱
- شکل ۴-۲: سلسله مراتب سکونتگاهی ۲۱
- شکل ۵-۲: نمای فرضی استراتژی انسجام متمرکز (تقویت مرکز در مرحله اول توسعه) ۲۴
- شکل ۶-۲: نمای فرضی استراتژی انسجام پراکنده ۲۵
- شکل ۷-۲: نمای فرضی استراتژی بسط متمرکز ۲۶
- شکل ۸-۲: نمای فرضی استراتژی بسط پراکنده ۲۷
- شکل ۹-۲: نظام سکونتگاهی بهینه با تاکید بر عملکرد هر یک از سطوح ۲۸

فصل اول

تبیین چارچوب موضوع

۱- تبیین چارچوب موضوع

۱-۱- مقدمه:

موضوع انتظام فضایی در برنامه ریزی با پیشگامی جغرافیدانان آغاز شد لیکن در ادامه علاوه بر آنان ، جامعه‌شناسان ، اقتصاددانان ، برنامه‌ریزان و حتی شهرسازان و معماران نیز وارد این مباحث شدند. ورود تخصص‌های گوناگون به موضوع انتظام فضایی ، باعث تدقیق بیشتر این موضوع از زوایای مختلف شده و به شناخت موضوع و کشف قواعد عام آن کمک بسیار نموده است.

در نیمه دوم قرن بیستم آنچه در سیاست‌های جمعیتی بیشترین مباحث را در اطراف خود برانگیخت رشد سریع جمعیت و تمرکزهای فزاینده آن در یک یا چند نقطه شهری در کشورهای مختلف بود. امروزه بیشترین مردم جهان در شهرها ساکن‌اند و خود را در دنیایی «شهرنشین» می‌یابند اگر چه پدیده شهرنشینی در تاریخ سکنی‌گزینی بشر همیشه با روندی رو به رشد ادامه داشته با این حال این روند در قرن گذشته ساکنان خود را به سوی جهانی «شهرنشین» هدایت کرده است به گونه‌ای که اکنون نه فقط در کشورهای توسعه یافته بلکه در حوزه‌هایی که به کشورهای در حال توسعه نیز متعلق بوده شهرنشینی به تدریج شیوه عمومی و غالب اسکان بشر بوده است.

جریان شهری شدن در کشورهای توسعه یافته با اینکه در دوره صنعتی شده غرب بسیار پرشتاب طی شده اما به دلیل شکل‌گیری در دوره‌ای نسبتاً طولانی به این کشورها امکان مداخله خردمندانانه در ساماندهی به موقع و پیشگیری از بروز تبعات رشد شتابان را نیز داده است چنانکه آنها علاوه بر دستیابی به مجموعه‌هایی غنی و عالمانه از مباحث نظری درباره شبکه سکونتگاهی و نظام شهری، تجربه‌های بسیار ارزشمندی هم از برنامه‌های علمی و شیوه‌های اجرایی برای سامان بخشی به شبکه سکونتگاهی شهر اندوخته‌اند در این میان سرعت رشد شهرنشینی در کشورهای جهان سوم موضوعی است که چهره سکونتگاه‌های شهری را متحول و تحت تاثیر قرار داده است. (امکچی، ۱۳۸۳، نه)

رشد سریع جمعیت و تمرکزهای فزاینده آن در یک یا چند نقطه شهری در کشورهای مختلف، از جمله سیاست‌های مورد بحث اندیشمندان در نیمه دوم قرن بیستم بود. در ابتدا غرب این پدیده را عنوان کرد و آنرا نوعی ناهنجاری منجر به عدم تعادل و بی‌عدالتی در توزیع فرصتها و ناکارآمدی نظام فرآیند نامید و به دنبال آن کشورهای جهان سوم نیز به بحث در خصوص این پدیده برخاستند و در جستجوی راه‌های غلبه بر این مشکل برآمدند.